

карнавалу. У цей день жінкам дозволене все. Якщо жінці щось не сподобається в чоловікові, вона може відрізати йому шматок краватки і причепити його собі на сукню. У п'ятницю чоловіки можуть поквитатися з жінками за допомогою губної помади і фарби для волосся. Своєї кульмінації свято досягає в "рожевий понеділок". У цей день близько 1,5 млн чоловік беруть участь у святковій ході й везуть величезних ляльок з пап'є-маше. У "фіалковий вівторок" сплянуть велике солом'яне опудало. Закінчується карнавал у "попільну середу", коли всі малюють на чолі попелясті хрести та їдять рибні блюда. Одна з традицій карнавалу – розкидання солодоців. Саме тому багато людей ходять з парасольками: якщо розкрити її ручкою догори, можна виймати багато цукерок [4].

Серед французьких карнавалів виділяється карнавал у курортному місті Ніцца. Він має назву "Король Європи" і відбувається в лютому впродовж 15 днів. Перші згадки про карнавал у Ніцці датуються кінцем XIII ст. Головними подіями сучасного карнавалу стали Парад світла, Парад квітів, Парад голів (величезні макети голів вагою до 2 т і розміром до 12 м рухаються по місту на візках), Битва квітів, що відбувається на центральній курортній променада-алеї.

У перший день у відкритті свята беруть участь 20 карнавальних платформ і 600 велетенських великоголових ляльок. Вуличні аніматори залучають людей до дії. На Масляну відбувається фінальний хід – парад квітів. У ньому беруть участь квіткові команди, які представляють свої уквітчані живими квітами платформи, довжиною 7 м, шириною 2 м, висотою 6 м. На уквітчання однієї платформи потрібно від 4 до 5 тис. квітів. Завершує програму фестивалю ритуал спалення опудала Карнавалу на пляжі і грандіозний феєрверк.

В Іспанії центром карнавалів є Канарські острови, а саме м. Санта-Круз – столиця острова Тенерифі. Із другої половини XVIII ст. тут проводяться маскарадні ходи. Також популярні "яєчні бої" (яйця наповнювалися борошном або пудрою). У наші дні "бої" проходять із застосуванням конфетті й серпантину. Центральна подія – бій на верблюдах, а також знаменита церемонія "похорон сардини".

Популярні у світі карнавали мають не лише великі туристичні центри, а й провінційні маленькі містечка. Прикладом організації цікавого карнавалу може слугувати бельгійське містечко Бенш, карнавал має своїх героїв – Жиллі – велетенських фігур у жовтих костюмах. Вони можуть бути "живими", а можуть набути вигляду солом'яних опудал, які потім спалюються. У перший день карнавалу влаштовується парад костюмів. Другий віддано молоді, яка реалізує на площах і вулицях міста свої карнавальні фантазії. У третій день по місту розгортаються апельсинові бої, основними дійовими особами яких є Жиллі. Незважаючи на периферійність, карнавал у м. Бенш став однією з найпомітніших культурно-розважальних і туристичних подій Європи.

Новизна статті полягає у проведенні аналізу програм карнавалів та отриманні подальшого розвитку систематизованого підходу до безпосередньої організації карнавальних турів як складової подієвого туризму, що дозволить впевненіше запроваджувати карнавальну форму проведення дозвілля як для туристів, які відвідують нашу державу, так і для громадян України.

Навіть декілька проаналізованих прикладів говорять про різноманітність, різнобарвність карнавальної культури. Її корені сягають у глибину історії, підживлюються народним духом, фольклором, музикою, співом, танцями, грою. Нагальною проблемою організаторів карнавалу стала проблема паритетності двох основних його складових – культурної й економічної. Туризм як соціально-культурне явище, що суттєво впливає і на економічні процеси, міг би посприяти вирішенню цієї проблеми. Нині карнавал є об'єктом культурно-розважального туризму. Динаміка

туристичних світових потоків, які спрямовано на карнавали, позитивна. Популярність карнавалів тепер і їх перспективність у майбутньому очевидна. Організація і проведення карнавалів у містах України значно сприяла б розвитку як в'їзного, так і внутрішнього туризму.

Література: 1. Закон України "Про туризм" в редакції від 18.11.2003 р. № 1282-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.liga.net/. 2. Бабкин А. В. Специальные виды туризма : учебн. пособ. / А. В. Бабкин. – Ростов-на-Дону, 2008. – С. 122. 3. http://ru.wikipedia.org/wiki/Праздник#cite_note-0. 4. <http://www.-calend.ru/holidays/0/0/15>.

*Стаття надійшла до редакції
02.03.2010 р.*

УДК 336.717.061

Стаховський А. В.

НЕЦІНОВЕ ОБМЕЖЕННЯ РОЗМІРІВ КРЕДИТІВ ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ НА УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Анотація. Розглянуто та проаналізовано вплив розмірів окремо наданих кредитів на погіршення ліквідності комерційних банків під час кризи; можливість обмеження розмірів кредитів до настання кризи. Проведено аналіз моделей ліквідності та зроблено висновки про неврахування в таких моделях відносно великих розмірів кредитів на фоні гіперпідвищення цін на об'єкти кредитування, а саме неврахування впливу на майбутню ліквідність банку у разі настання кризи.

Аннотация. Рассмотрено и проанализовано влияние размеров отдельно предоставленных кредитов на ухудшение ликвидности коммерческих банков во время кризиса; возможность ограничения размеров кредитов до наступления кризиса. Проведен анализ моделей ликвидности и сделаны выводы про неучетение в таких моделях фактора относительно больших размеров кредитов на фоне гиперповышения цен на объекты кредитования, а именно неучетение влияния на будущую ликвидность банка в случае наступления кризиса.

Annotation. The influence of credit amounts over the commercial banks liquidity during financial crisis are examined and analyzed, also the opportunity of the credit limits restriction before the crisis is considered. The liquidity models analysis and the neglecting of large volume credits except in concerning of future banks liquidity in case of the crisis are showed.

Ключові слова: ринок іпотеки, іпотечний кредит, відсоткова ставка, ціна, регулювання, початковий внесок, ліквідність.

На сьогодні відомим фактом є те, що кризі, яка розпочалась у вересні 2008 р. передувало стрімке зрос-

тання кредитування у країні. Для виділення головних причин, які спровокували підрив ліквідності комерційних банків після настання кризи, розглянемо іпотечне кредитування, а саме динаміку за останні роки. Банківській кризі передують так звані кредитні "буми", тобто гіперзбільшення банками обсягів кредитування, описане ще англійською вченою Верою Сміт у 1936 році. В її роботі було акцентовано увагу на тому, що "консервативний банк повинен прогнозувати наслідки бума. Він, таким чином, здатний передбачити, що протилежним важелем потенційних вигід від участі у бумі стануть збитки з причини кризи, коли клієнти-вкладники бажатимуть отримати свої гроші, а клієнти-боржники не матимуть змоги повернути заздалегідь отримані позики" [1]. Саме таку ситуацію неповернення кредитної заборгованості спостерігали на українському ринку банківського кредитування з початку кризи. Також говориться, що опоненти консерваторських поглядів стверджували, що "банк, незважаючи на повне уявлення про наслідки експансії, не буде мати ніяких стимулів утриматися від участі у ній, оскільки виявить, що прибутків періоду буму буде більш ніж достатньо для компенсації збитків від кризи та депресії. Як вихід з такої ситуації, коли банк, орієнтуючись на інших учасників ринку, також бере участь у стрімкому наданні кредитів, приводиться твердження, що: "єдиними шансом уникнути таких наслідків є здатність

банків продумати структуру своїх активів так ретельно, що вони стануть такими, що легко реалізуються навіть у період кризи" [1].

Проаналізувати існуючі моделі управління ліквідністю та охарактеризувати дійсний стан ліквідності вітчизняних комерційних банків. Для прикладу охарактеризувати стан іпотечного кредитування та вплив комерційних банків на процеси ринкового регулювання, визначити шляхи оптимізації керування ліквідністю з метою запобігання різкого погіршення останньої під час майбутніх кризових явищ економіки та банківської системи – основні завдання даного дослідження.

У наукових працях ліквідність розглядається як запас, або потік [2]. Під час кризи запасу ліквідних активів для виконання зобов'язань вистачає не надовго, а потік ліквідних активів втрачає неперервність з часом поглиблення кризової ситуації. Для отримання відповіді, чи могла ліквідність банків бути більш керованою та передбаченою, проведемо аналіз активів у балансі банків за звітний 2008 рік з точки зору оцінки можливостей легкої реалізації активів, про яку говорила Вера Сміт. Проведемо також аналіз балансів банків для отримання відповіді, на який обсяг зобов'язань вистачить ліквідних коштів, якщо ліквідність розглядати як запас (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення високоліквідних та ліквідних активів з активами довгострокової та малої ліквідності комерційних банків станом на 01.01.2009 р. (тис. грн)

Статті балансу комерційних банків	ПАТ "ОТП Банк"	ПАТКБ Приват-Банк	ПАТ Райффайзен Банк Аваль	АКБСР Укрсоцбанк	ПАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України"
Грошові кошти та їх еквіваленти	2 742 147	8 426 371	9 081 326	3 228 640	2 770 041
Торгові цінні папери	0	551 512	38,27	688 899	1 315 364
Цінні папери в портфелі банку на продаж	257 266	170 514	133 710	654 210	0
<i>Високоліквідні та ліквідні активи усього</i>	<i>2 999 413</i>	<i>9 148 397</i>	<i>9 215 074</i>	<i>4 571 749</i>	<i>4 985 405</i>
Кошти в інших банках	294 096	2 194 230	174 835	132 646	4 383 784
Кредити та заборгованість клієнтів	29 565 559	65 825 103	53 869 030	42 592 114	38 332 382
Інші активи	84 641	137 431		252 677	324 667
Інші фінансові активи	42 528	498 592	276 707	65 499	187 178
<i>Активи довгострокової та малої ліквідності усього</i>	<i>29 986 824</i>	<i>68 655 356</i>	<i>54 320 572</i>	<i>43 042 936</i>	<i>43 228 011</i>
Кошти на рахунках до запитання	3 143 740	16 710 320	8 845 310	6 794 240	5 397 980
<i>Співвідношення високоліквідних та ліквідних активів з активами довгострокової та малої ліквідності, %</i>	<i>10,00</i>	<i>13,33</i>	<i>16,96</i>	<i>10,62</i>	<i>11,53</i>
<i>Співвідношення високоліквідних та ліквідних активів з коштами на рахунках до запитання, %</i>	<i>0,95</i>	<i>0,54</i>	<i>1,04</i>	<i>0,67</i>	<i>0,92</i>

Аналізуючи дані у табл. 1, визначаємо, що частка високоліквідних та ліквідних активів, які здатні бути перетвореними у кошти для виконання зобов'язань, не перевищувала 17 % відносно активів середньої та довгої строкості. Співвідношення високоліквідних та ліквідних активів з коштами на рахунках до запитання коливається в межах від 0,54 до 1,04. За даними співвідношеннями визначається, що жоден з аналізованих банків не довів

свою ліквідність при припущенні, що клієнти вимагали отримання грошей з поточних рахунків, та за ліквідність відповідали тільки високоліквідні активи. За високоліквідними активами теоретично повинні вступити в дію активи, які розміщені у кредити, та періодично повертатись до банку. Це саме потік ліквідності, на який розраховують банки у своєму середньо- та довгостроковому плануванні динамічної ліквідності. Але, через фінансові

негаразди, що спричинила криза, велика кількість позичальників не мають змоги сплачувати платежі частково або повністю. Отже, ліквідність підірвана, та, як висновок, можна зазначити, що формування активів банками не було скореговано на припущення тотальних довгострокових кризових явищ.

Банківська практика має багато механізмів регулювання ліквідності, починаючи від контролю виконання нормативів центральним банком до математичних підхо-

дів, підходів управління фондами та управління активами й пасивами. Розроблені та використовуються на практиці різні моделі управління ліквідністю, такі, як модель пасивної еволюції, модель розривів ліквідності, управління платіжним календарем, модель гепу, модель оптимальної структури балансу. Складові, якими оперують фахівці з вищенаведеними засобами управління, узагальнено у табл. 2.

Таблиця 2

Сутність та складові моделей управління ліквідністю комерційних банків

Вид моделі	Сутність моделі	Складові моделі прийняті до розрахунку
Модель пасивної еволюції	Модель скорочення потоків платежів банку за умови припинення ним активних дій, тобто операцій з розміщення та залучення коштів, з продовженням тільки взаєморозрахунків з існуючими дебіторами та кредиторами [2]	Активи, зобов'язання, кількість позичальників, кількість дебеторів
Модель розривів ліквідності	Розриви обчислюються як різниця між об'ємами активів та пасивів, що згруповані за строками до погашення або часовими періодами [3]	Об'єми активів та пасивів, строки до погашення
Дискретна модель управління платіжним календарем	Кожен актив та пасив з конкретним строком погашення спостерігається окремо [3]	Спостереження за окремим активом та окремим пасивом щодо строку погашення
Модель Міллера – Орра	Визначається: нижній поріг або мінімальний залишок грошових коштів; точку повернення або оптимальний залишок грошових коштів; верхній поріг або максимальний залишок грошових коштів [4]	Розрив між верхнім і нижнім порогом залишку грошових коштів, витрати на конвертацію на одну партію, дисперсія грошових потоків), ставка процента з розрахунку на один день
Модель оптимальної структури балансу	Оптимізація структури активів та пасивів залежно від зміни економічного середовища [5]	Високоліквідні активи, сукупний кредитний портфель, сукупний інвестиційний портфель, основні фонди
Модель гепу (GAP)	Геп характеризує різницю між величиною активів і пасивів, які чутливі до змін процентних ставок на ринку та підлягають переоцінці або погашенню до фіксованого строку. Управління гепом – це головний блок управління активами і пасивами банку, в основу якого покладено встановлення цієї різниці [6]	Процентна ставка за активом, процентна ставка за пасивом, розмір активів, зважених на чутливість до змін процентної ставки, пасивів, зважених на чутливість до змін процентної ставки
Модель Боумоля	Поповнення грошових коштів за рахунок конвертації високоліквідних цінних паперів потрібно здійснювати в той момент, коли повністю використано запаси грошових коштів. Мінімальний залишок грошових коштів вважається нульовим, а оптимальний є одночасно максимальним і визначається за формулою [4]	Оптимальний залишок грошових коштів, плановий платіжний оборот, середні витрати на конвертацію поточних фінансових інвестицій у розрахунку на одну операцію, ставка відсотка за поточними фінансовими інвестиціями

Таблиця 3

На підставі аналізу табл. 2 можна визначити, що моделі не розглядали впливу на ліквідність розмірів окремих кредитів, які надаються. Моделі управління ліквідністю та моделі управління банківськими ризиками використовували кількісні показники сукупного розміру активів та пасивів, коливання відсоткових ставок як всередині системи, так і на міжбанківському ринку, співставлення строків погашення пасивів з активами, лімітами фінансових потоків. Але вищенаведені моделі не враховували впливу на ризик ліквідності саме розмірів кредитів, та, що важливіше, адекватність ціни на об'єкти, які кредитувались, темпам розвитку економіки країни. Не враховувалась ситуація, коли екстремальне підвищення ціни в разі ставило під сумнів адекватність розміру кредитів з точки зору забезпечення ліквідності в майбутньому. Для наглядності розглянемо приклад вітчизняного ринку іпотеки та наведемо статистику цін на нерухомість за останні роки з метою співставлення з розвитком умов кредитування банківської системи (табл. 3).

Динаміка ціни за кв. м на вторинному ринку нерухомості, що пропонувалась до продажу в м. Києві (USD) [7]

Період спостереження	Ціна за кв. м
Січень 2003 р.	584
Липень 2003 р.	657
Січень 2004 р.	832
Липень 2004 р.	868
Січень 2005 р.	1 060
Липень 2005 р.	1 362
Січень 2006 р.	1 740
Липень 2006 р.	2 030
Січень 2007 р.	2 896
Липень 2007 р.	3 106
Січень 2008 р.	3 305

За статистичними даними Національного банку України, кредитний портфель української банківської системи у 2003 р. складав 55 394 133 тис. грн, а у 2008 р. склав 404 320 млн грн. Це свідчить, що попри те, що екстремально зростали ціни на об'єкти іпотечного кредитування, розмір наданих кредитів також збільшувався у рази.

Варто зазначити, що паралельно до цього, середня ціна на кредитні кошти, які надавались протягом п'яти років, залишалась відносно незмінною, про що свідчать дані про середньозважені процентні ставки, наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Процентні ставки за кредитами наданими у звітному періоді резидентам (крім інших депозитних корпорацій), середньозважені ставки в річному обчисленні, % [8]

Період	процентна ставка, %	Усього	
		у тому числі	
		у національній валюті	в іноземній валюті
2005 р.	14,6	16,4	11,5
2006 р.	14,1	15,4	11,3
2007 р.	13,5	14,4	11,3
2008 р.	16,0	17,8	11,6
листопад	18,9	21,9	11,4
грудень	19,7	21,6	11,9

Таким чином, середня вартість кредитних ресурсів в іноземній валюті за наведений термін практично залишалась незмінною. На думку автора, ринок іпотеки сформовано по структурі з двох суб'єктів: ринку нерухомості та ринку банківського кредитування. Але важливим є те, що окремо на ринку нерухомості зростали ціни, збільшувалися обсяги реалізації, а на ринку банківського кредитування цінової реакції на такий стан не проводилось. Про це свідчить відносна незмінність умов кредитування. Не реалізовувалось економічного впливу на обмеження ціни на нерухомість. На ринку нерухомості ринкові відносини обумовили великі підвищення цін на об'єкти нерухомості, а на ринку банківського кредитування спостерігалася відносна незмінність умов, включаючи ціну кредиту, але стрімко зросли розміри кредитних портфельів за рахунок збільшення розмірів окремо наданих кредитів. Можна визначити, що фінансових механізмів регулювання ринок банківського кредитування не застосовував до ринку нерухомості, але забезпечував постачання грошових потоків. Більш того, ринок банківського кредитування на фоні гострої конкурентної боротьби за клієнтів пом'якшував умови кредитування. Це обумовило надходженням дешевих фінансових потоків з-за кордону, тому що у 2007 р. пряма участь іноземного капіталу в банківській системі України сягала 35,20 %, у 2008 р. участь іноземного капіталу досягла 41,14 % [9]. Важливу роль також зіграли конкурентна боротьба за клієнтів між великою кількістю банків, а також факт збільшення отриманого комісійного та процентного прибутку при зростанні ціни на нерухомість, що було прибутково і без механізму регулювання. Такий стан ринкового функціонування заперечував фундаментальному закону пропозиції, у якому йдеться про те, що в ринкових умовах при збільшенні реалізації продукції (кредиту) повинна збільшуватись ціна товару (відсоткова ставка). З іншого боку, мало місце невідповідність закону попиту, який наголошує, що у разі збільшення ціни на товар, об'єм реалізації товару повинен зменшуватись при незмінності інших чинників. А головним чинником, що вплинув на систему стала кредитна програма, розпочата комерційними банками країни у 2002 – 2003 рр.

Ситуація могла бути керованою у разі застосування механізмів впливу на посилення вимог щодо кредитування: збільшення відсоткової ставки, зменшення термінів кредитування, збільшення початкового внеску. Розглянемо підвищення вимог у разі кожного вищенаведеного випадку з точки зору результативності, спираючись на сучасні реалії ринку іпотеки. Підвищення відсоткової ставки – досить непривабливий крок для банків з боку реакції потенційних позичальників, а також зі сторони конкурентної боротьби

великої кількості банків. Збільшити ставку – збільшити ціну кредита, але це приведе до пошуку позичальниками більш дешевих варіантів кредитування. Зменшення терміну кредитування обумовило більшу суму щомісячного погашення, що зумовило б отримання кредиту більш заможними клієнтами з більш високими доходами. Але така програма не буде розрахована на масовість і стане не вигідною для банків, тому що обумовлює для клієнтів більшу фінансову навантаженість з повернення запозичених коштів.

Важливо зауважити, що програми кредитування фізичних осіб комерційними банками мали схожі умови, та однією з умов був розмір початкового внеску, який коливався від 10 до 30 % від вартості кредитованого об'єкта, і протягом 2003 – 2008 рр. ця умова мала тенденцію до зниження й узагалі призвела до отримання кредиту без початкового внеску. Але, на думку автора, регулювання розмірів кредитів, що надавались, можливо та доцільно було б проводити саме через неціновий фактор – такий, як розмір початкового внеску за об'єкт кредитування. Ціна при цьому на кредитні ресурси залишалась б незмінною, але нецінове регулювання обмежило б розміри наданих кредитів. На майбутній стан ліквідності обмеження кредитного розміру вплинуло б таким чином: чим менший розмір за одним кредитом надав би банк одному позичальнику, на фоні стрімкого збільшенні ціни на об'єкт кредитування, тим більше вірогідність того, що позичальник буде здатен платити хоча б частину боргу під час кризи. Нецінове регулювання, звісно, зменшило б прибутки банку, але, якщо регулювання розміру початкового внеску проводилося б за плавною динамікою відповідно до зростання цін на нерухомість, це забезпечило б більшу ліквідність під час кризи, а також, що найважливіше, зменшило б екстремальні збитки, які терплять банки зараз від неповернення кредитів.

Таким чином, згідно з проведеним автором аналізом, визначено, що на вітчизняному ринку іпотеки склались ринкові відносини, але, якщо розглядати ситуацію з окремими його суб'єктами, то на ринку нерухомості ринкові відносини обумовили підвищення цін на об'єкти нерухомості. На ринку банківського кредитування існувала відносна незмінність умов та стрімко зросли розміри кредитних портфельів. Це ознака того, що фінансових механізмів регулювання ринком банківського кредитування не було використано до обмеження ціни на ринок нерухомості. Кредитні портфелі банків зросли, але, що найважливіше для ліквідності, в разі зросли розміри окремо наданих кредитів, що під час настання кризи обумовило екстремальне неповернення щомісячних платежів за кредитами. Звісно, чималу роль при неповерненні позичальниками заборгованості зіграло і підвищення валютного курсу, що ще більше запобігло клієнтам банків повертати заборгованість, і погіршення фінансового стану клієнтів взагалі, але найбільший вплив на неповернення кредитної заборгованості за іпотекою, на підставі викладеного у цій статті, полягає саме у великих розмірах кредитів та неконтрольованості зростання цін на нерухомість.

З метою збереження ліквідності на стабільному рівні в умовах кризи, банки повинні більше розраховувати на погашення кредитів відносно невеликих за сумою та, відповідно до цього, проводити групування активів для забезпечення довгострокової ліквідності. Активи повинні бути згруповані за ознакою розмірів кредитів. Чим більше розмір кредиту, тим більше зростає кредитний ризик, який більшою мірою для вітчизняної банківської системи обумовлює ризик ліквідності. Ринок банківського кредитування повинен бути динамічним з ринком нерухомості та регулювати різке підвищення ціни на нерухомість підвищенням суворості умов до отримання кредитів. З точки зору автора, доцільним є саме підвищення нецінових умов. Такі взаємовідносини між ринками повинні створити динамічну систему, що має допускати підвищення ціни на

нерухомість як фактор ринкових відносин. Але при цьому уникнути різкого спекулятивного зростання та врегулювати ринок іпотеки щодо дійсної вартості нерухомості на підставі законів попиту та пропонування.

Література: 1. Смит В. Происхождение центральных банков P. S. King & Son Ltd., Westminster, England в 1936 г. / Вера Смит. — М. : Баком, 1996. 2. Тен В. В. Экономические категории качества активов коммерческого банка / В. В. Тен, Б. И. Герасимов, А. В. Докунин. — Тамбов : Вид. ТГУ, 2002. — 104 с. 3. Річні звіти за 2008 р. : ПАТ "ОТП Банк", ПАТКБ ПриватБанк, ВАТ Райффайзен Банк Аваль, АКБСР Укрсоцбанк, ВАТ "Державний експортно-імпортерний банк України". 4. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. посібн. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2005. — 485 с. 5. Слейко Я. І. Моделювання оптимальної структури балансу банку / Я. І. Слейко, М. Л. Лапішко, О. М. Кінаш // Фінанси України. — 2003. — № 5. 6. Пшик Б. І. Модель управління активами і пасивами банку / Б. І. Пшик // Фінанси України. — 2003. — № 5. 7. Річний звіт Національного банку України за 2008 рік. — К. : Департамент статистики та звітності, 2009. 8. <http://realt.ua>. 9. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика : учебн. пособ. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. — Пер. з 14-го англ. вид. — М. : ИНФРА-М, 2003 р. — 972 с. 10. Волошин І. В. Режими ліквідності комерційних банків [Електронний ресурс] / І. В. Волошин. — Режим доступу : <http://www.finances.kiev.ua>. 11. <http://www.bank.gov.ua/>.

Стаття надійшла до редакції
02.03.2010 р.

УДК 005.932

**Тарнавська Н. П.
Сивак Р. Б.**

ТРАНСФОРМАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ЛАНЦЮГАМИ ЦІННОСТІ В НОВИХ КОНКУРЕНТНИХ УМОВАХ

Анотація. Проаналізовано теоретичні підходи до управління ланцюгами створення цінності, обґрунтовано використання категорії "цінність" при дослідженні формування і функціонування ланцюгових процесів, орієнтованих на споживача.

Аннотация. Проанализированы теоретические подходы к управлению "цепочкой ценности", уточнено содержание категории "ценность" и обусловлено её использование в исследовании процессов формирования "цепочки ценности", ориентированных на потребителя.

Annotation. The development of theoretical approaches to the management of value-creating chains is examined. The use of the term "value" when researching the formation and functioning of consumer-oriented chain processes is firmly grounded.

Ключові слова: цінність, акумулятивна цінність, ланцюги створення цінності, конкурентні переваги, конкурентне середовище.

Усі етапи процесу створення продукту – від пошуку сировини до продажу кінцевому споживачу – утво-

рюють ланцюг, ланки якого, взаємодіючи між собою, перетворюють вихідні ресурси у кінцевий продукт. Розглядаючи такий ланцюг як процес фізичного перетворення та руху створюваного продукту, під його ланкою варто розуміти підприємство чи його структурний підрозділ. Концепції ланцюгів поставок SCM (Supply Chain Management) чи логістичних ланцюгів, що використовуються провідними компаніями, дають можливість суттєво скорочувати трансакційні витрати та створювати належний логістичний сервіс. Упровадження таких концепцій дозволило інтегровано використовувати ефективні логістичні концепції, зокрема, такі, як "Just in time", KANBAN, MRP, ERP та ін. Проте розгляд логістичного ланцюга як траєкторії фізичного переміщення продукту є недостатнім для розуміння процесів, що формують конкурентне становище його учасників. Трансформація відносин конкуренції потребує включення споживача до логістичного ланцюга як повноцінного учасника створення продукту і суб'єкта, що споживає кінцеву цінність і сплачує за її створення. Забезпечення конкурентних переваг учасників ланцюга потребує розвитку ціннісноорієнтованого підходу до ланцюгових процесів і формує підґрунтя концепції ланцюгів створення цінності.

Дослідженню категорії "цінність" та обґрунтуванню принципів формування і управління ланцюгами створення цінності приділено значну увагу у працях класиків економічної теорії Е. Бем-Баверка, А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. С. Мілля, К. Маркса, М. Туган-Барановського. Подальший розвиток теорії цінності знайшов відображення у працях сучасних вчених, в яких проблеми управління цінністю досліджуються у контексті стадій життєвого циклу продукту та ланцюгів створення цінності на основі сучасних управлінських технологій.

Так, Б. Міттел та Д. Шес у [1] виділяють три складові зони цінності продукту: реалізація (performance), ціна (price), персоніфікація (personalization), та називають такий поділ ЗР "Зони цінності". М. Портер у [2] обґрунтував ланцюг цінності підприємства і визначив вплив його ланок на конкурентоспроможність. Розвиваючи ідею М. Портера, А. Томпсон і А. Дж. Стрікленд у [3] обрали об'єктом дослідження систему ланцюгів, побудовану в межах галузі чи сегменту ринку. Б. Андерсен у [4] запропонував підхід до оптимізації бізнес-процесів зі створення цінності шляхом вилучення процесів, що не створюють цінності. Новітні погляди на розвиток управління ланцюгами цінності подано у працях К. К. Прахалада, Ванканта Рамасвами [5] та А. Сливотські [6], де увагу зосереджено на процесах спільного творення цінності.

Аналіз еволюції взаємовідносин між споживачем і підприємством у напрямі спільного творення цінності вимагає розгляду споживача як органічної складової системи компетенцій для вироблення теоретичних підвалин і прикладних розробок з удосконалення управління ланцюгами створення цінності.

Метою даної статті є поглиблений аналіз категорії "цінність" у контексті ланцюгових процесів, орієнтованих на споживача, та змін бізнес-процесів у ланцюгах створення цінності з урахуванням трансформації відносин конкуренції.

Теоретичні дискусії стосовно категорії "цінність" обумовлені її вагомим прикладним значенням для практики. Огляд наукових праць з цієї проблематики свідчить про неоднозначність трактування сутності категорії "цінність" та її поширену підміну категорією "вартість".

Сучасні тлумачні словники, як правило, подають зазначені категорії як тотожні, або як слова-синоніми. Ряд економістів, розглядаючи цю проблему, здебільшого до-